

TERVEYSTALOUSTIETEEN TULO SUOMEEN – MUISTIKUVIA 40 VUODEN TAKAA

ANTTI SUVANTO

Yrjö Jahnssonin säätiö toi terveystaloustieteen Suomeen järjestämällä virikeseminaarin vuonna 1975 Helsingissä ja rahoittamalla sen jälkeen terveystaloustieteen jatkokoulutusta yli kymmenen vuoden ajan. Sitä ennen koko käsitettä ei Suomessa tunnettu. Kansainvälisesti taloustieteilijöiden kiinnostus terveyspalvelujen tutkimiseen oli virinnyt jo 1960-luvulla. Suomessa kiinnostusta lisäsi vuonna 1972 säädetty kansanterveyslaki.

Helsingin Sanomissa julkaistiin 10. joulukuuta 2017 professori Heikki Hiilamon artikkeli, jossa arvioitiin meneillään olevaa sote-uudistusta varsin kriittisesti. Hiilamo muistutti meitä siitä, että Stanfordin yliopiston professori Kenneth Arrow aloitti terveystaloustieteen uutena taloustieteen oppialana 1960-luvun alussa. Tässä hän viittasi Arrow'n ura-uurtavaan artikkeliin, joka julkaistiin arvostetussa *American Economic Review* -aikakauskirjassa vuoden 1963 lopussa. Heti artikkelinsa alussa Arrow korosti sitä, että hän ei tutki terveyttä vaan terveydenhuoltojärjestelmää taloudellisena toimialana.

Taloudellisessa analyysissä lähdetään aina liikkeelle preferensseistä, kannustimista ja resurssien niukkuudesta. Niistä johdetaan kysyntä ja tarjonta, joihin ratkaisevasti vaikuttavat budjettirajoitukset ja tuotantoteknologiat. Tämä koskee kaikkia toimialoja, myös julkista palvelutuotantoa.

Arrow'n artikkelin ydin oli tuoda esiin se, että terveyspalvelujen markkinat poikkeavat monella tavalla muista markkinoista. Merkittävin tekijä on epäsymmetrinen informaatio terveyspalvelujen kuluttajien ja niiden tuottajien välillä. Lisäksi terveyspalveluihin liittyy merkittäviä ulkoisvaikutuksia, mikä perustelee sen, että julkisen sektorin puuttuminen palvelutuotantoon on perusteltua.

Yrjö Jahnssonin säätiö toi terveystaloustieteen uutena taloustieteen oppialana Suomeen 1970-lu-

vun puolivälissä. Toki se olisi tullut myöhemmin joka tapauksessa, mutta säätiö toimi katalysaattorina. Harva tietää sen, että Arrow'n artikkeli vuodelta 1963 oli sysäys sille, miksi näin tapahtui.

Jouko Paunioin rooli

Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Jouko Paunio oli tutkimusvierailulla Yhdysvalloissa lukuvuoden 1962–63. Tuona aikana hän ehti tutustua moniin kansainvälisesti tunnettuihin taloustieteilijöihin. Yksi niistä oli Kenneth Arrow. Muistan itse Paunioin joskus 1970-luvun alussa kertoneen tuon vierailun aikana tutustuneensa myös Arrow'n artikkelikäsitteilytutkimukseen terveyspalvelujen markkinoista.

Paunio oli jo ennen Amerikan-vierailuaan ollut tiiviissä yhteydessä Yrjö Jahnssonin säätiöön, erityisesti hallituksen puheenjohtajaan L. A. Punttilaan. Paunioin missiona oli suomalaisen taloustieteen kansainvälistäminen. Tämän ajatuksen hän onnistui myymään Punttilalle.

Ensimmäinen askel oli Yrjö Jahnsson Lectures -sarjan aloittaminen. Ajatuksena oli kutsua muutaman vuoden väliajoin jokin kansainvälisesti tunnettu taloustieteilijä Helsinkiin pitämään luennot itse valitsemastaan aiheesta. Ensimmäiset luennot järjestettiin syksyllä 1963. Päätöksentekoa epävarmuuden oloissa käsitelleet luennot piti

samainen Kenneth Arrow, johon Paunio oli luonut kontaktin Yhdysvaltain-vierailun yhteydessä.

Arrow sai taloustieteen Nobelpalkinnon vuonna 1972 yhdessä John Hicksin kanssa. Hicks piti viidennen Yrjö Jahnsson -luennot vuonna 1973. Näistä luennoista Paunio oli sopinut Hicksin kanssa jo paljon ennen kuin tämän Nobelpalkinto oli tiedossa. Arrow'n ja Hicksin saamat palkinnot nostivat myös Yrjö Jahnsson -luentosarjan statusta. Niiden kautta säätiö onnistui hankkimaan itselleen huomattavan kansainvälisen näkyvyyden ja arvostuksen.

Paunio oli mukana säätiön neuvonantajana ja asiantuntijana 1970-luvun alussa. Silloin säätiössä ryhdyttiin suunnittelemaan toimintaa aikaisempaa pitkäjänteisemmin tai – niin kuin nykyään sanottaisiin – strategisesti. Näiden pohdinnan tuloksena säätiön hallitus hyväksyi elokuussa 1974 asiakirjan, jonka nimi oli ”Yrjö Jahnssonin säätiön tiedepoliittisen pitkän tähtäyksen suunnitelma”. Asiakirjassa tehtiin kaksi tulevaisuuden kannalta ratkaisevan tärkeää linjausta. Ne olivat kansantaloustieteen jatkokoulutuskurssien järjestäminen useiden vuosien aikana sekä rahoituksen suuntaaminen terveystaloustieteen jatko-opintoihin.

Uusi kansanterveyslaki muutti toimintaympäristöä

Terveydenhuolto oli monessakin mielessä tapetilla 1970-luvun alussa. Monissa maissa oli alettu kiinnittää huomiota terveydenhuoltomenojen BKT-osuuden nopeaan kasvuun. Se oli myös yksi Arrow'n vuonna 1963 esille nostama huolenaihe.

Suomessa säädettiin vuonna 1972 uusi kansanterveyslaki. Se sisälsi määräykset Suomen kuntien tehtävistä terveydenhuollon järjestämisessä. Kunnanlääkärijärjestelmä purettiin ja jokainen kunta velvoitettiin huolehtimaan perusterveydenhuollosta perustamalla terveyskeskus yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa. Kansanterveyslain lisäkuustannukset jaettiin valtion ja kuntien kesken luomalla valtionosuusjärjestelmä. Kansanterveyslaki oli varmaankin suurin mullistus terveydenhuollossa Suomen siihenastisen historiansa aikana. Vertaa sille hakee vain nyt valmisteilla oleva sote-uudistus.

Ajatuksena oli jo tuolloin alan tutkijoiden kouluttaminen ulkomaisissa yliopistoissa, terveystaloustieteellisen tutkimuksen käynnistäminen sekä

seminaarien järjestäminen. Tarkoitus oli panna asia liikkeelle ja siirtää aikanaan vastuu terveystaloustieteellisen tutkimuksen organisoimisesta yliopistoille ja tutkimuslaitoksille.

Kansainvälinen virikeseminaari ja panostus jatkokoulutukseen

Ensimmäisenä tehtävänä oli kansainvälisen virikeseminaarin järjestäminen mahdollisimman pian. Tämän valmistelua varten asetettiin työryhmä, johon kutsuttiin lääketieteen edustajina Tampereen yliopiston avoterveydenhuollon professori Mauri Isokoski, Kansaneläkelaitoksen sosiaalilääketieteellisen toimiston päällikkö Antti Mattila ja Helsingin yliopiston korva- ja nenäsairauksien professori Urpo Siirala. Kansantaloustieteen edustajiksi työryhmään kutsuttiin Helsingin kauppakorkeakoulun ekonometrian professori Aarni Nyberg ja tietenkin Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Paunio. Säätiöstä mukana olivat kansantaloustieteen ja lääketieteen tutkimussihteerit Seppo Honkapohja ja Timo Sahi. Ulkomaisiksi asiantuntijoiksi kutsuttiin London School of Economicsin professorit Brian Abel Smith ja Alan Walters sekä Lundin yliopiston professori Ingemar Ståhl. Walters ja Ståhl olivat Paunion tuttavuuksia jo ennestään.

Virikeseminaari saatiin järjestetyksi hyvin lyhyessä aikataulussa jo kesäkuussa 1975. Olin sitä ennen tullut mukaan seminaarin valmisteluihin, kun Honkapohja oli syksyllä 1974 siirtynyt suorittamaan jatko-opintojaan London School of Economicsiin ja minä olin tullut Honkapohjan sijaiseksi säätiön kansantaloustieteen tutkimussihteeriksi. Virikeseminaariin Helsingissä osallistui noin 70 kutsuttua osanottajaa korkeakouluista, tutkimuslaitoksista, tieteen hallinnosta, terveydenhuollon hallinnosta ja alan ammattijärjestöistä.

Avausesitelmässään Paunio nojautui hyvin pitkälle edellä mainittuun Arrow'n vuonna 1963 julkaistuun artikkeliin. Ståhl esitteli terveystaloustieteen pääalueet. Abel-Smith puhui terveydenhuollon kustannusten kasvusta. Walters oli ollut mukana selvittämässä Britannian sairaaloiden tehokkuutta. Omassa esitelmässään hän kertoi tämän projektin yhteydessä saamista kokemuksistaan. Olavi Elo (Lääkintöhallitus) puhui vihurirokotuksen terveydellisistä ja taloudellisista vaikutuksista. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkija Harri Sinto-

nen kävi läpi kustannus-vaikuttavuusanalyysia van-
husten avo- ja laitoshoidossa. Lääkintöhallituksen
tutkija Anni Hakkarainen esitteli kehittämäänsä
Suomen terveydenhuoltojärjestelmää kuvaavaa ma-
temaattista mallia. Seminaarin esitelmät julkaistiin
suomenkielisinä *Kansantaloudellisessa aikakauskir-
jassa* saman vuoden lopulla.

Pari vuotta myöhemmin Yrjö Jahnssoonin sää-
tiö lähetti ensimmäiset stipendiaatit Yorkin yli-
opistoon suorittamaan siellä vastikään aloitetun
vuoden mittaisen terveystaloustieteen jatkokou-
lutustutkimuksen. Tätä käytäntöä jatkettiin kymme-
nen vuotta. Näin Suomeen syntyi kriittinen mas-
sa terveystaloustieteen tutkimuksen harjoittajia.

Terveystaloustieteen seura perustettiin vuon-
na 1992. Vähitellen eri yliopistoihin alettiin luo-
da terveystaloustieteen professuureja. 1970-luvun
alussa luotu strategia oli osoittautunut onnistu-
neeksi. Yksi sen lähde oli Arrow'n artikkeli vuo-
delta 1963 ja Paunion aktiivisuus.

Terveyspalvelujen markkinoiden tutkimusta tarvittaisiin nyt enemmän kuin koskaan

Arrow'n artikkeli vuodelta 1963 keskittyi terveys-
palvelujen markkinoihin. Hän nosti esiin lukuisia
tekijöitä, jotka selittävät sen, miksi näitä markki-
noita ei voi käsitellä samalla tavalla kuin mitä ta-
hansa muita hyödyke- ja palvelumarkkinoita.

Suomessa ollaan juuri nyt toteuttamassa so-
siaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistusta,
joka lienee vieläkin merkittävämpi kuin vuoden
1972 kansanterveyslaki. Viime aikoina on puhut-
tu paljon muun muassa valinnanvapaudesta ja ter-
veyspalvelujen markkinaehtoisuudesta. Nämä ovat
juuri niitä asioita, joita Arrow vuoden 1963 artik-
kelissaan käsittelee. Hän toi esiin monia tervey-
denhuollon kannustimiin, epäsymmetriseen in-
formaatioon ja mahdollisiin monopolivoittoihin
liittyviä näkökohtia.

Nämä ovat niitä kysymyksiä, joita terveysta-
loustieteilijät tutkivat tai ainakin pitäisi tutkia.
Olisi ollut hyvä, jos Arrow'n artikkeli olisi kaivet-
tu esiin jo sote-uudistuksen valmistelun alkuvai-
heessa. Ehkä vieläkään ei ole liian myöhäistä.

Kirjoittaja on valtiotieteiden tohtori, vieraileva tutkija Helsingin
yliopistossa ja Yrjö Jahnssoonin säätiön varapuheenjohtaja. Kir-
joitus perustuu säätiön vuosijuhlassa 15.12.2017 pidettyyn esi-
telmään.

PALKINTOJA

Suomalaisen Tiedekatemian kunniapalkinnon on
saanut akateemikko **Eva-Mari Aro** fotosynteesi-
tutkimuksistaan.

Akatemiaprofessori **Johanna Niemi** Turun yli-
opistosta on valittu Vuoden naiseksi. Valinnan teki
Suomen liike- ja virkanaisten liitto.

Lapsuudentutkimuksen seura on myöntänyt
Vuoden lapsuusteko 2018 -tunnustuspalkinnon
”Salapoliiseille”. He ovat 6–10-vuotiaita lapsia, jot-
ka osallistuvat lastensuojelun kehittämiseen. Toi-
mintaa järjestää lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry.

Koneen säätiön Vuoden Tiedekynä 2018 -pal-
kinnon voittaja on ryhmäpäällikkö, dosentti **Sam-
po Soimakallio** (SYKE) artikkelillaan ”Biomassan
energiakäyttö: vaikutukset hiilinieluihin ja ilmas-
topäästöihin”. Se on julkaistu teoksessa Eero Yr-
jö-Koskinen (toim.), *Arktinen murros* (Into 2017).

Kansainvälinen luonnonsuojelun edistämisen
seura Society for Conservation Biology (SCB), on
myöntänyt tunnustuksen *SCB Europe Distinguished
Service Award in memory of Ilkka Hanski* Helsingin
yliopistossa työskentelevälle tutkimusjohtaja **Atte
Moilaselle**. Hän on tuonut ekologian, matematiikan
ja tietojenkäsittelytieteen menetelmiä luon-
nonsuojelun ja kestävämpään ympäristönhoidon tutki-
mukseen.

MUUTOSEHDOTUKSIA JULKAISUKANAVIIN

Julkaisufoorumin paneelit ovat tehneet alusta-
vat muutosehdotukset nykyisiin julkaisukanavien
luokituksiin tasoille 2 ja 3. Muutosehdotukset ovat
tiedeyhteisön nähtävissä ja kommentoitavissa JU-
FO-portaalissa ja Julkaisufoorumin verkkosivuilla.
Viimeistään 31.8.2018 tallennetut kommentit voi-
daan huomioida luokituksen viimeistelyssä. Lisä-
tietoa Julkaisufoorumin sivuilla [http://www.julkai-
sufoorumi.fi](http://www.julkai-
sufoorumi.fi).